

Сотула О.С.

д.ю.н., доцент,
професор кафедри галузевого права
Херсонський державний університет

УМИСНЕ ВБИВСТВО ЗАРУЧНИКА АБО ВИКРАДЕНОЇ ЛЮДИНИ: КОМПАРАТИВІСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Кваліфікованим вбивством прийнято називати вбивство, вчинене за наявності хоча б одної з обтяжуючих обставин (кваліфікуючих ознак), перерахованих у ч. 2 ст. 115 КК України. Вченими-правознавцями кваліфікований злочин (кваліфікований вид злочину) визначається як злочин, який має кілька прямо передбачених відповідною статтею Особливої частини КК ознак (обтяжуючих обставин), які вказують на підвищену громадську небезпеку цього злочину порівняно з некваліфікованим (простим) видом того самого злочину.

Кваліфікованим вбивством із підвищеною відповідальністю український законодавець у п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України встановив умисне вбивство заручника або викраденої людини.

Безумовно, з метою з'ясування сутності цього суспільно-небезпечного діяння необхідно проаналізувати особливості кримінально-правової природи особи заручника та викраденої людини як потерпілих від досліджуваного злочину. Спільним для обох цих фігурантів є те, що і у разі захоплення заручника і в разі викрадення людини винний протизаконно розпоряджається особистою свободою потерпілого, тобто його можливістю самостійно пересуватися та визначати своє місцезнаходження [1, с. 297]. Вчиняючи такий злочин, винна особа, заподіюючи смерть потерпілому, фактично використовує той факт, що заручник або викрадена людина перебуває у шоківому стані в результаті її викрадення, захоплення тощо. Подавлена психічно жертва не може чинити опір або сподівається до останньої хвилини на своє звільнення, не хоче собі нашкодити надто ак-

тивними діями, але винні особи, під будь-яким приводом позбавляючи потерпілого вільного вибору пересування з одного місця в інше, використовують цей стан і після отримання викупу або відмови в такому вбивають заручника або викрадену людину, позбавляючись таким чином свідка [2, с. 69].

Через це дослідник умисного вбивства за обтяжуючих обставин М.П. Короленко доходить висновку, що діяння, передбачене п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України характеризується тим, що потерпілий захоплюється або утримується всупереч його волі, через що перебуває в тяжкому психічному стані, не може чинити опір, не має реальної можливості звільнитися без негативних наслідків і знаходиться в стані апатії [2, с. 69–70].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Компаративістське кримінально-правове вивчення різних видів вбивств в Україні не стало предметом спеціального дослідження. Різні аспекти зазначеної проблематики досліджувались вітчизняними фахівцями, зокрема М.І. Бажановим, А.В. Байловим, Ю.В. Бауліним, В.К. Грищуком, М.І. Мельником, В.О. Навроцьким, Л.А. Остапенко, О.Л. Старко, В.В. Сташисом, В.Я. Тацієм. Але відсутні комплексні порівняльно-правові дослідження кримінальної відповідальності за такі злочини, що вказує на необхідність детального дослідження зазначеної проблеми.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є подальша теоретична розробка теми кримінальної відповідальності за умисного вбивства заручника або викраденої людини з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової компаративістики.

Виклад основного матеріалу. Цей склад злочину передбачає відповідальність і за посягання на інші об'єкти, охоронювані кримінальним законом. Викрадення людини як іншого об'єкта припускає посягання на фізичну свободу, а захоплення заручника – посягання як на фізичну свободу, так і на громадську безпеку [3, с. 52, 54]. Крім того, необхідно мати на увазі, що зазначений склад, передбачений п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України в певних випадках необхідно розмежовувати та кваліфікувати за сукупністю зі злочином, передбаченим ст. 147 КК України, адже Пленум Верховного Суду України визначив, що у разі вчинення винним захоплення заручника і його умисного вбивства вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів – ч. 2 ст. 147 і п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України [4].

Норма про умисне вбивство заручника або викраденої людини як обтяжуюча обставина в законодавстві країн континентальної Європи представлена досить обмежено.

Так, у п. 2 параграфу 2 ст. 148 Кримінального кодексу Польщі міститься досить суперечлива «зв'язка», що поєднує в одну норму відповідальність за вбивство «у зв'язку з захопленням заручника, звалтуванням або розбоєм» [5, с. 125]. Що може слугувати критерієм об'єднання цих обставин в одну норму, уявити складно, адже мотиви та цілі при вчиненні таких діянь докорінно відрізняються.

У всіх інших випадках статті про вбивство заручника або викраденої людини зустрічаються лише у кодексах країн колишнього СРСР. При цьому варіанти формулювання є різноманітними і не повторюють викладення, представлене у п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України.

Найбільш поширеним є формулювання, де йдеться про умисне вбивство «сполучене з викрадення людини або захопленням заручника», що передбачено п. 4 ч. 2 ст. 139 Кримінального кодексу Білорусі [6, с. 542], п. 3 ч. 2 ст. 104 Кримінального кодексу Вірменії [7], п. 11 ч. 2 ст. 97 Кримінального кодексу Киргизії [8], п. «б» ч. 2 ст. 145 Кримінального кодексу Молдови [9, с. 94], п. «г» ч. 2 ст. 104 Кримінального кодексу Таджикистану [10].

У кримінальних кодексах інших держав, які містять досліджувану обтяжуючу обставину, вона формулюється тільки в поєднанні з іншими обтяжуючими обставинами, так йдеться про вбивство особи, яка «завідомо для винного, перебуває в беспорядному стані, так само сполучене з викраденням людини або захопленням заручника» (п. 9 ч. 2 ст. 120 Кримінального кодексу Азербайджану, п. «в» ч. 2 ст. 105 Кримінального кодексу Російської Федерації) [11, с. 146; 12]. Кримінальний кодекс Казахстану, маючи аналогічну норму, обмежився вказівкою лише на сполученість вбивства з викраденням людини (п. «в» ч. 2 ст. 96 Кримінального кодексу Казахстану) [13].

Грузинський законодавець обмежився формулюванням про умисне вбивство «у зв'язку із захопленням в якості заручника» (п. «д» ст. 109 Кримінального кодексу Грузії) [14, с. 166]. У кримінальному законі Грузії замість терміна «сполучене» вжито термін «у зв'язку» з конкретним злочинним посяганням. На думку вчених, для цього випадку це правильне формулювання розглянутої ознаки, що вказує, зокрема, на зумовленість вбивства вчиненням цього злочину [15, с. 97].

З аналізу норм кримінальних кодексів країн, які мають склад вбивства, пов'язаного із вчиненням інших злочинів, впливає, що це діяння набуває значення кваліфікованого складу злочину лише у разі, коли вбивство «супроводжують» злочини, що традиційно визнаються найнебезпечнішими для суспільства, які посягають на особу, відносини власності та громадську безпеку. Згідно із цією позицією, посилення кримінальної відповідальності відбувається в основному за урахування цінності для суспільства та держави об'єктів кримінально-правової охорони. Необхідно зазначити, що встановлення того, яка сукупність суспільних відносин є більш цінною і які критерії їх співвідношень, є прерогативою законодавця, який має ухвалювати оптимальні рішення.

На сьогодні відсутнє чітке розуміння того, в яких випадках вбивство, пов'язане з тем або іншим злочинним посяганням, варто розгля-

дати як єдине діяння з кваліфікуючим складом, а в яких їхня сполученість не має такого значення. Це питання викликає досить гостру полеміку в доктрині кримінального права та впливає на зміст окремих положень кримінального законодавства щодо правової регламентації відповідальності за вбивства, пов'язані із вчиненням інших злочинів [15, с. 99].

Так, більшість учених вважає, що в таких випадках необхідна кваліфікація за сукупністю злочинів, які передбачають відповідальність за відповідне кваліфіковане вбивство та захоплення заручника [16, с. 25; 1, с. 323]. Таким шляхом йде судова практика, зокрема й українська [17].

Однак є протилежний погляд на досліджувану проблему. Прихильники його вважають, що вбивство, сполучене з викраденням людини або захопленням заручника, – це одиничний злочин [18, с. 25], врахована реальна сукупність злочинів [19, с. 7], яку варто кваліфікувати тільки як умисне вбивство з обтяжуючими обставинами.

Здається, право на існування мають і перший, і другий погляди. Однак необхідно врахувати ту обставину, що вища судова інстанція вже дала свою оцінку щодо співвідношення цих діянь при їхній спільній кваліфікації. Так, дії кваліфікуються як умисне вбивство заручника незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК України. Разом із тим мотив такого вбивства повинен мати зв'язок із цим злочином

(це можуть бути бажання спонукати зазначених у ст. 147 КК України осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій, помста за невиконання висунутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший злочин, вчинений під час їх здійснення тощо).

Дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147 КК України, і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України [4].

Висновки. Складність кваліфікації за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, як і кримінальних кодексах інших країн, полягає в тому, що у кримінальному законі немає визначення викрадення людини. Так само немає визначення незаконного позбавлення волі, адже в диспозиції ст. 147 КК України є тільки вказівка на роздільну кваліфікацію незаконного позбавлення волі та викрадення людини. А складність у співвідношенні цих діянь із захопленням заручника полягає в тому, що захоплення заручника фактично здійснюється або шляхом викрадення людини, або шляхом незаконного позбавлення волі. Усе це й спричиняє проблеми під час кваліфікації. Так, неможливо кваліфікувати вчинене за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, якщо в дійсності з боку винного було не викрадення людини, а, наприклад, незаконне позбавлення волі, також передбачене ст. 147 КК України.

Анотація

Стаття присвячена порівняльно-правовому дослідженню умисного вбивства заручника або викраденої людини. Здійснено огляд сучасних проблем визначення цього інституту. Робиться висновок про необхідність удосконалення кримінального законодавства України.

Ключові слова: кримінальне право, злочини проти життя, умисне вбивство заручника або викраденої людини.

Аннотация

Статья посвящена сравнительно-правовому исследованию умышленного убийства заложника или похищенного человека. Осуществлен обзор современных проблем определения этого института. Делается вывод о необходимости усовершенствования уголовного законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное право, преступления против жизни, умышленное убийство заложника или похищенного человека.

Sotula A. Deliberate murder of a hostage or a stolen person: comparative and qualification problems

Summary

The clause is devoted rather-legal research of premeditated murder of the hostage or kidnapped person. The review of modern problems of determination of this institute is performed. The conclusion about necessity of improvement of the criminal legislation of Ukraine becomes.

Key words: criminal law, crimes against life, intentional murder of a hostage or a stolen person.

Список використаних джерел:

1. Попов А.Н. Убийства при отягчающих обстоятельствах / А.Н. Попов. – М.: Юридический центр Пресс, 2003. – 898 с.
2. Короленко М.П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М.П. Короленко. – Одеса, 2002. – 203 с.
3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / [А.П. Бабий, І.С. Доброход, Ю.А. Кармазин, В.О. Корнієнко, Г.В. Загіка, О.С. Козерацька та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є.Л. Стрельцова. – Х.: Одиссей, 2009. – 496 с.
4. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>.
5. Уголовный кодекс Республики Польша / Науч. ред. А.Н. Лукашов, Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья Э.А. Саркисовой; пер. с пол. Д.А. Барилевич]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.
6. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь / [Н.Ф. Ахраменка, Н.А. Бабий, А.В. Барков и др.]; Под общ. ред. А.В. Баркова. – Мн.: Тесей, 2003. – 1200 с.
7. Уголовный кодекс Республики Армения. Принят Законом Республики Армения от 18 апреля 2003 г. Введен в действие 1 августа 2003 г.: Перевод с армянского / [науч. ред.: Е.Р. Азарян, Н.И. Мацнев; пер.: Р.З. Авакян]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 450 с.
8. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: Принят законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 18 сентября 1997 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243545>.
9. Уголовный кодекс Республики Молдова. Принят Парламентом Республики Молдова 18 апреля 2002 г., введен в действие 21 июня 2002 г. С изменениями и дополнениями на 19 декабря 2002 г. / [Вступ. ст.: А.И. Лукашов]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.
10. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / предисл. А.В. Федорова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 408 с.
11. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Утвержден Законом Азербайджанской республики от 30 декабря 1999 г. Вступил в силу с 1 сентября 2001 г.: Перевод с азербайджанского / [науч. ред.: И.М. Рагимов (Предисл.); пер.: Б.Э. Аббасов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
12. Уголовный кодекс Российской Федерации. Принят Государственной Думой Российской Федерации 24 мая 1996 г. // Собрание законов Российской Федерации. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.
13. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Закон Республики Казахстан от 16 июля 1997 г. № 167 с изменениями и дополнениями на 1 августа 2001 г. / [предисл.: И.И. Рогов]. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 466 с.

14. Уголовный кодекс Грузии / [науч. ред. З.К. Бигвава; вступ. ст. В.И. Михайлова; обзорн. ст. О. Гамкрелидзе]; пер. с груз. И. Мериджанашвили. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 407 с.
15. Гукасян А.А. Законодательство зарубежных государств об уголовной ответственности за убийство, связанное с совершением других преступлений, предусмотренных в законе в качестве отягчающих его обстоятельств (сравнительно-правовой анализ) / А.А. Гукасян // Ученые труды Российской Академии адвокатуры и нотариата. – 2012. – № 1 (24). – С. 95–100.
16. Российское уголовное право: В двух томах / [Н.Г. Иванов, В.С. Комиссаров, Н.А. Лопашенко и др.]; под ред. А.И. Рарога. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Профобразование, 2003. – Том 2: Особенная часть. – 2003. – 904 с.
17. Вирок по справі № 11//791/957/2013 від 18 липня 2013 р. Колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ апеляційного суду Херсонської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32521283>.
18. Иванов Н.Г. Постановление Пленума Верховного Суда РФ «О судебной практике по делам об убийстве (ст. 105 УК РФ)». Критический взгляд / Н.Г. Иванов // Уголовное право. – 2000. – № 2. – С. 21–25.
19. Волженкин Б.В. Принцип справедливости и проблемы множественности преступлений по УК РФ / Б.В. Волженкин // Законность. – 1998. – № 12. – С. 2–7.